

УДК 37.035.6: 821.111(477)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/64-1-58>

Наталія ЛОГВІНЕНКО,

orcid.org/0000-0002-4527-5388

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри військово-гуманітарних дисциплін
Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут
(Київ, Україна) *folk_ge@ukr.net*

ФОЛЬКЛОРНІ ДЖЕРЕЛА ТВОРІВ В. СТЕФАНІКА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ СУЧАСНОГО ЧИТАЧА

Проблема ролі фольклорних джерел у розвитку і становленні художньої літератури і сьогодні досить актуальна. Фольклор визначає її національну сутність. З'ясування шляхів його трансформації й синтезу в авторських текстах веде до розуміння неповторної письменницької особистості, процесу творення художнього образу, його ідейно-тематичного навантаження. Визначення народнопоетичної образності – один із важливих етапів осягнення художнього тексту в єдності форми і змісту, розкриття національного коріння літературних творів.

Творчість Василя Стефаника була тісно пов'язана з народнопоетичною. Літературознавці порівнюють його твори з народним поетичним епосом. Це визначило особливості його письменницької майстерності як новеліста. Новели В. Стефаника гранично стислі, лаконічні, з неповторною схемою художнього мислення, з найвищою художньою зосередженістю. «У кожній його новелі – згусток почуттів народної душі» (О. Гончар).

Новела як літературний жанр близька до народної пісні. Народна пісня виявилася в його естетичному сприйнятті дійсності, у виробленні своєрідної, Стефаникової манери письма. Вона посідає особливе місце в його новелах: письменник поетично оповідає, як виконуються пісні; тонко помічає, коли у людини найчастіше виникає бажання співати і яке враження вона справляє на самих виконавців; показує силу впливу пісні на людину, її почуття, думки та переживання; деякі твори В. Стефаника сюжетами й образами споріднені з українським пісенним фольклором.

Літературознавці минулого століття стверджували, що поетика Стефаника дуже сучасна, органічна і природна, як у народній пісні, і може бути повчальною для всього нашого нового красного письменства.

Сучасні філософи переконані, що В. Стефаник нам потрібен сьогодні, бо він здатен розповісти нам те, чого ми ще не знаємо про себе.

Дослідження фольклорних джерел його творів сучасними читачами сприяє цьому процесу; дає змогу не лише уважно читати, а й прислухатися до слова Стефаника, глибоко опрацювати мову і культуру рідного народу, збагачувати себе патріотичними почуттями.

Ключові слова: Василь Стефаник, народна творчість, фольклорна пам'ять письменника, художня естетика, своєрідність стилю, образи-символи, новела, дослідницька робота, критичне читання, патріотичні почуття.

Natalia LOGVINENKO,

orcid.org/0000-0002-4527-5388

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher,
Associate Professor at the Department of Military Humanities
Military Institute of Telecommunications and Informatization Heroes of Kruty
(Kyiv, Ukraine) *folk_ge@ukr.net*

FOLKLODIC SOURCES OF WORKS IN STEFANYKA AS AN IMPORTANT COMPONENT OF THE EDUCATION OF PATRIOTIC FEELINGS OF THE MODERN READER

The problem of the role of folklore sources in the development and formation of fiction is still quite relevant today. Folklore defines the national essence of fiction. Clarifying the ways of its transformation and synthesis in the author's texts leads to the understanding of the unique author's personality, the process of creating an artistic image, its ideological and thematic load. Definition of folk poetic imagery – one of the important stages of comprehension of the literary text in the unity of form and content, the disclosure of the national roots of literary works.

Vasyl Stefanyk's work was closely connected with folk poetry. Literary critics compare his stories with the folk poetic epic. This determined the features of his writing skills as a novelist. V. Stefanyk's short stories are extremely concise, laconic, with a unique pattern of artistic thinking, with the highest artistic concentration. "In each of his short stories – a bunch of feelings of the people's soul" (O. Gonchar).

The short story as a literary genre is close to folk songs. Folk song manifested itself in his aesthetic perception of reality, in the development of a peculiar, Stefanyk style of writing. Folk song occupies a special place in his short stories. The writer poetically narrates how songs are sung; subtly notices when a person most often has a desire to sing; how the folk song is performed and what impression it makes on the singers; shows the power of the song's influence on a person, his feelings, thoughts and experiences; some of V. Stefanyk's works are related to Ukrainian song folklore in their plots and images.

Literary critics of the last century claimed that Stefanyk's poetics was very modern, as organic and natural as in folk song, and could be instructive for all our new red writing.

Modern philosophers are convinced that we need V. Stefanyk today, because he is able to tell us what we do not yet know about ourselves.

The study of folklore sources of his works by modern readers contributes to this process; allows not only to read carefully, but also to listen to the words of Stefanyk; to work deeply on the language and culture of the native people, to enrich themselves with patriotic feelings.

Key words: *Vasyl Stefanyk, folk art, folklore memory of the writer, artistic aesthetics, originality of style, images-symbols, short story, research work, critical reading, patriotic feelings.*

Постановка проблеми. Загальновідомо, що фольклор визначає національну сутність художньої літератури, а трактування художньої літератури як націотворчого фактора в наш час набуло виняткового значення. Вивчення фольклорних творів, шляхів їх трансформації й синтезу в авторських текстах веде до глибшого й повнішого усвідомлення процесу розвитку художньої літератури, всієї культури рідного народу, осягнення літератури як мистецтва слова, неповторної авторської особистості, процесу творення художнього образу, його ідейно-тематичного навантаження. Учені, зокрема М. Дмитренко, В. Погребенник, Н. Шумада, І. Денисюк, С. Росовецький, Ю. Шутенко, доводять, що художня сила багатой української народнопоетичної творчості надихала на органічне, глибинне засвоєння її ідейно-естетичних надбань писемною літературою.

Перлини творчої праці славетних українців, «дужих талантів» виростили із глибин народнопоетичних. Саме український фольклор був тією скарбницею, з джерел якої вони черпали натхнення, мотиви, ідеї, образи, засоби художнього моделювання. Такими загальними означеннями можна описати стосунки митців із народною творчістю, але в кожного вони особливі, що й творило неперевершений культурний простір нашої країни. Відтак особистісний фактор, який виявляється у мірі потужності та вагомості фольклорної пам'яті письменника для конструювання художнього світу, відіграє при цьому надзвичайно важливу роль.

Так, Василь Стефаник увійшов в українську, та й світову, літературу як неперевершений майстер соціально-психологічної новели – в характеристиці його творів: «строгість, точність, глибина дослідження людського існування» (М. Бажан) – легко простежуються основні риси творів народнопоетичних.

Більшість літературознавців і дослідників відзначають, що однією з характерних рис творчої

манери В. Стефаника є стислість. Про це свідчать слова письменника: «І половину цього, що написав я, коли б міг, зчеркнув би». Але незважаючи на прагнення до лаконізму, зазначає Горковенко О. В., Стефаник не уникає повторів як художнього прийому. Іноді ці повтори нагадують стиль народної поезії (Горковенко, 2015).

Наприклад, у новелі «Вона – земля» читаємо: «– Не моє діло питати, але чого ви кованими возами та вороними кіньми та з дітьми молодими землю свою покинули?»

– Бадю Семене, на вороні коні та на вози ковани я склав свої діти, аби їх на наругу не подати» (Стефаник, 2021).

«Тут відчувається якась урочистість, піднесеність, епічність мови, особливий «високий стиль», він є запозичений не із стереотипів белетристики, а із арсеналу художніх засобів народної поезії» (Горковенко, 2015).

Аналіз досліджень. Вплив народнопоетичної творчості на формування і розвиток художньої естетики В. Стефаника був у колі науково-дослідницьких інтересів О. Білецького, Я. Герасим, О. Гнідан, Я. Горбань, О. Горковенка, В. Косташук, Є. Морі, Д. Павличка, І. Франка, О. Черненка та ін.

Так, О. Білецький, даючи високу оцінку поезіям в прозі В. Стефаника, наголошував, що в цих ранніх творах можна констатувати лише впливи усної народної творчості або поезії Тараса Шевченка, а не впливи буржуазного занепадництва поетів кінця XIX століття. І як зізнавався сам В. Стефаник, села для нього співали «таку могутню пісню та гарну», що він забував про «почини» інтелігенції.

О. Гнідан зауважує: «Ліричний смуток закутої людської гідності, виражений в народній пісні, відіграв вирішальну роль у формуванні естетичних смаків майбутнього письменника. Народна пісня виявила себе в його естетичному сприйнятті

дійсності, у виробленні своєрідної, стефаниківської, манери письма» (Гнідан, 1991: 15).

Дослідники відзначають, що атмосфера народних пісень, колядок, казок і легенд, в якій зростає майбутній письменник, супроводжуватиме його все життя. Дитячі враження були настільки сильними, що надихали його на творчість упродовж усього життя, щедрий фольклорний матеріал творив, зауважує Я. Герасим, «чистий метал Стефанікового художнього слова. <...> Чільні категорії фольклорної естетики входили у новелістичний текст письменника індивідуально зарядженими, мистецьки актуалізованими, творчо переосмисленими» (Герасим, 2008).

Його оповіді літературознавці порівнюють з народнопоетичним епосом. Д. Павличко писав: «... його творчість неможливо пояснити жадними впливами – в ній чути глибинну начатковість, народнописенну епічність. Його творчість виникла з його горя, а його любов до народу – з любові до рідної матері. Стефанік звалив собі на плечі камінний хрест великих страждань і виніс його високо на гору свого мистецтва, щоб усі побачили знак великого смутку» (Павличко, 1977: 54).

О. Горковенко, широко досліджуючи народнописенну творчість у новелах В. Стефаніка, робить висновок, що письменник поетично оповідає, як співають пісні; тонко підмічає, коли найчастіше у людини з'являється бажання співати; як виконується народна пісня і яке враження справляє вона на співаків; показує силу впливу пісні на людину, її почуття, думки і переживання; окремі твори В. Стефаніка сюжетами і образами споріднені з українським пісенним фольклором (Горковенко, 2015).

О. Гончар неодноразово наголошував на «змістовній ваговитості» Стефанікового слова, органічній та природній поетичності, як у народній пісні (Гончар, 1971).

І. Франко порівнював новели В. Стефаніка з найкращими народними піснями, «в яких нема риторики, ані сентиментальності, а тільки наочне, голе, просте, не підфарбоване життя, дуже часто сумна дійсність, але оздоблена золотом найправдивішої поезії».

Фахівці зауважують, що саме завдяки творчим зв'язкам письменників із народною традицією новела як літературний жанр близька до народної пісні. Прикладом такої близькості є твори В. Стефаніка: «Доведені до крайнього лаконізму, до найвищої художньої концентрації, новели Стефаніка – це, власне, його індивідуальність, його природний подих, у них тільки йому

властива інтонація, тільки йому притаманний малюнок художнього мислення. Почувається, що... саме ця, доведена до граничної стислості, міцністю схожа на сонет, форма новели виникла не довільно, народжена вона внутрішнім болем письменника, народним стогоном, криком, прокляттям. У кожній з його новел – згусток почувань народної душі» (Гончар, 1971).

З'ясування фольклорних джерел у творчості українських письменників потребує серйозної дослідницької роботи, адже, за визначеннями Гердера, орієнтація на народну поезію виступає як «архів народів, скарбниця їх науки і релігії, їх теогонії і космогонії, діянь їх предків і подій їх історії, відпечаток їх серця, картин домашнього життя в радості і в горі, на шлюбному ложі і на смертному одрі» (цит. за Яценко, 1989: 30).

Стан викладання української літератури в школі сьогодні дає змогу констатувати, що зазначена нами проблема розглядається поверхово і фрагментарно. Наголосимо, що в школі вивчається лише новела «Камінний хрест»; а кілька років тому творчість В. Стефаніка, на жаль, була вилучена з програми ЗНО з української літератури. Аналіз творчих робіт «Моє відкриття Василя Стефаніка», які курсанти писала під час проведення першого етапу конкурсу імені Петра Яцика у військовому виші, розчарував, оскільки виявив тільки їхнє уміння визначити основну ідею твору. Хоча й історія написання оповідання тісно переплітається з історією життя самого письменника і його рідні; образ Івана Дідуха – «єдиний образ із всієї творчості, який малював словом і сльозою багато років», – ділиться своїми спогадами син В. Стефаніка Юрій, джерелами яких стали батькові листи: «<...> коли мова заходила про оповідання «Камінний хрест», він глибоко хвилювався, бо дуже любив свій патетичний твір. <...> письменник подумки розмовляв із сином цієї землі, який любить її як свій поневолений рідний край, де мав би бути господарем, та недоля жене його у світі. Там він знайде землю для плуга, аби орати, але то буде чужа земля, то буде не Україна». Я. Гоян додає: «Ось у цій ідеальній любові патріота і сіль усієї новели, за словами прощання враз виростають глибоко заховані оптимізм, пафос і патетика твору про вічну любов українського селянина до своєї України, і любов ця не потьмариться на дорогах у чужій землі» (Гоян, 2003: 23).

Патріотичні мотиви пронизують усю творчість письменника, патріотичні почуття пробуджують у читача образи, що стають символічними, і, безумовно, саме життя Василя Стефаніка у творчості й громадській діяльності: «А він стояв над ними і

читав на тих тварях (обличчя) велику пісню великої сили; кожде слово, що мав ним говорити, взяв з їх губів, кожду думку, що мав гадати, взяв з їх чолів, кожде чувство свого серця взяв з їх серця.

І став їх серцем і їх думкою», – читаємо в неопублікованому варіанті «Дорога», що його подає у статті «Василь Стефаник» літературознавець, син письменника Юрій Стефаник (Гоян, 2003: 26).

Отож метою нашої статті є з'ясування фольклорних джерел, зокрема народної пісні, у творах Василя Стефаника як важливої складової виховання патріотичних почуттів сучасного читача.

Виклад основного матеріалу. Проведення круглих столів у Військовому інституті телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут із нагоди вшанування пам'яті славетних українців стало традиційним. Участь курсантів інституту в проєкті «*Читаємо Василя Стефаника*» була підготовкою до проведення такого круглого столу. Крім завдань про емоції, враження від первинного прочитання творів В. Стефаника, висловлення думок, викликаних проблематикою новел, курсанти мали опрацювати критичний матеріал дослідників фольклорних джерел творів письменника і відшукати їх трансформацію у прочитаних новелах.

За мотив проєктної діяльності взяли ще й слова філософа В. Єрмоленка: «*Перший крок для розуміння письменника – слухати і чути. Стефаник – один із тих, кого треба не тільки читати, а й вслухатися. Слух тут – важливіший за очі. Матерія його мови – не менш важлива, ніж зміст оповідань*» (Єрмоленко, 2021). Зауважимо, що думки сучасника перегукуються зі словами О. Гончара у виступі на столітньому ювілеї В. Стефаника 1971 року: «*<...> варто знову й знову досліджувати Стефаників феномен, ті дива, які в нього відбуваються зі словом, ту економічність, ощадність штриха, мистецьку необхідність, з якою він різьбив образ, портрет чи епізод...*» (Гончар, 2021), оскільки класик завжди залишиться класиком – тим, «*хто крізь час здатен сказати тобі те, чого ти про себе ще не знаєш. Той, для кого час не має значення*» (Єрмоленко, 2021).

Самостійне читання – первинне, з метою вибору новели, яка найбільше вразила, запам'яталася, змусила замислитися – чи актуальна сьогодні. Повторне читання як критичне читання з маркуванням тексту для виділення необхідної інформації, що спонукає замислитися над доцільно обраною темою, проаналізувати створені автором образи, символи, використані художні засоби, як вони допомогли (чи допомогли?) зрозуміти письменницькі смисли. На практичних заняттях виби-

раємо час для коментованого читання, вибіркового з подальшим аналізом особливостей твору через використання народнопоетичних джерел, що забезпечило письменникові створення неперевершених образів, розкриття їх ідейно-естетичного навантаження, глибинного змалювання історичних подій.

Декого з курсантів вразила новела «*Вона – земля*». Стилий переказ змісту твору про вимушене переселення буковинської багатодітної родини, яку «война вігнала із дому»; далека дорога втомила, сім'я попросилася переночувати у старого Семена, який зумів переконати господаря Данила повернутися в рідне село («*– Старий птах най гнізда старого не покидає, бо нове збудувати вже не годен. Бо ліпше, аби єго голова у старім гнізді застигла, як у яру при чужій дорозі.*

– Правда, Семене, правда, за це слово я вам дякую...»).

Текст новели – це діалог між двома заможними селянами, які не уявляють своє життя без землі, без праці на ній, якою б виснажливою вона не була. Земля – саме їхнє життя: «*Наше діло з землею; пустиш її, то пропадеш, тримаєш її, вона всю силу з тебе вігортає, вічерпує долонями твою душу; ти припадаєш до неї, горбишиси, вона з тебе жили вісотує, а за то у тебе отари, та стада, та стоги. І вона за твою силу дає тобі повну хату дітий і внуків, що регочуться, як срібні дзвінки, і червоніють, як калина...*».

Вона – їхня душа, забери – вмирає душа: «*Лиши її, вона ще не вівчила цієї мови вандрівної, слова лишилися дома як пташки. Єї слово все трималося єї хати, образів та вузлів та ті слова баба схапувала з них тай говорила, а чужина не родить слів, а серце хапає як у залізо. Безпешно у вас у хаті, є святий Николай, і в мене є. А ну ж ко поведіть стару до мої великої хати та най вона припаде з вами перед Николаєм, може заговорить.*

– Ходи, Маріє, ходи. Перед великим золотим образом обоє старі прилякли і Данило проводив молитву, а стара мовчала...».

Але коли почула, що чоловік вирішив повернутися, не тільки заговорила, а й заспівала – співала її душа: «*< ...> та співали. Баба сиділа в середині, та кріпко обіймала обох руками, та проводила пісні: Лишень моя мила, /Як голубка, сива, /Вона спати не лягає!/Дитину колише, / Дрібне листя пише, /З буйним вітром розмовляє...*

Та так вони співали до зорів, а на зорях ковані вози заклекотіли, і Данило вертав додому.

А як сонце сходило, то оба діди прощалися, цілували себе в чорні руки, а червоне сонце

кинуло їх тіні через межі, далеко по землі» (Стефанік, 2022).

Курсанти, читаючи уривки з творів, аналізуючи тексти, називали постійні епітети, порівняння, образні висловлювання як фольклорні джерела, що природно влітають в канву оповіді (*Регочуться, як срібні дзвінки, і червоніють, як калина; ниви, як вівиці добре годовані, чорні та кучеряві; вороні коні, вози ковани, чорні руки, мнєконька земля, наша красна земля, яра пиєниця, лиха година, червоне сонце, при чужій дорозі, старий птах; сива голубка, дрібне листя, буйний вітер* – а це вже слова з пісні, яку співає дружина Данила).

Наголосимо, що українську народну пісню у світі цінували, як *«зовнішній вираз внутрішнього світу української людини»*, як *«сутність української душі»* (Погребенник, 2003: 26–27). Народна пісня, як материнська молитва, давала надію на порятунок із чужинської неволі; вчила міркувати, доходити власних висновків і на цій підставі цілеспрямовано діяти.

Після таких зауваг курсанти легко визначили роль пісні зокрема у новелі *«Марія»* – В. Стефанік яскраво показав силу її впливу на людину, її почуття, думки і переживання: козаки, що Маріїні сини їх любили... українці..., співають, а Марії здається, що це співають її сини: *«Марія отворила широко очі на козаків, подалася вперед, неначе хотіла підбігти й не пустити їх спів з хати.*

Пісня випростовувала її душу.

Показувала десь на небі ціле її життя.

Всі зорі, які від дитини бачила; всю росу, яка падала на її голову, і всі подуви вітру, які коли-небудь гладили її по лиці.

Виймала отея пісня з її душі, як з чорної скрині, все чарівне і ясне і розвертала перед нею – і надивитися вона не могла сама на себе в дивнім світанні.

Десь там на горах сидить орел, пісня розвіває його крила, і подив сих крил гоїть її серце, стирає чорну кров з нього.

Чує, як сини держуться маленькими руками за її рукави, як ростуть з кожним звуком. Чує кожде їх слово, коли-небудь сказане, і кожду розмову за Україну. Всі невиразні і тасмні назви випрядуються з волосся звізд і, як пребогате намисто, обіймають її шию.

Близкотять ріки по всій землі і падають з громом у море – а нарід зривається на ноги. На переді її сини, і вона з ними йде на ту Україну, бо вона, тая Україна, плаче й голосить за своїми дітьми; хоче, щоби були всі вкупі».

Поділяють Маріїні переживання її односельці, співчують їй, бо так, як вона доглядала своїх дітей,

розуміла їх, йдучи з ними за ту Україну, – ніхто у селі «так не банував за синами». Тільки-но козаки почали співати, *«забриніли вікна, пісня поміж блеск сонця на склі вийшла надвір, побігла в село.*

Жінки почули і ставали коло воріт, відтак коло вікон, а врешті несміливо входили до сіней і до хати», щоб ще раз згадати яскраві події свого пошуку незалежності, як навчав їх старший Маріїн син, з ідеями Великого Шевченка про єдність і злагоду між людьми, *«щоби ми були всі одної мислі. Дививси так дивно, начеб поправді на зорях бачив Україну. Потім ми повставали і співали такі пісні, як і ви тепер».*

Так серед війни в любові до рідної пісні і до Т. Шевченка поєдналися у Маріїній хаті селяни і мобілізовані до царської армії українські козаки. Виписана талантом великого майстра правда про те, *«як нас москалі з ярма випрегають»*, особливо нині спонукає молоде покоління уважно вчитуватися і вслухатися у Стефанікове слово, бо він – той, *«хто крізь час здатен сказати тобі те, чого ти про себе ще не знаєш. Той, для кого час не має значення»* (Єрмоленко, 2021).

Новели *«Сини»* і *«Марія»* викликали найактивніше обговорення. У них майстерно змалювано трагічні людські долі періоду Першої світової війни, визвольних змагань за незалежність України на початку ХХ століття. У листі до редакції *«Плужанин»* від 1 серпня 1927 року В. Стефанік, заперечуючи трактування його як *«поета загибаючого села»*, зазначав: *«Я писав тому, щоби струни душі нашого селянина так кріпко настроїти і натягнути, щоби з того вийшла велика музика Бетховена. Це мені вдалося, а решта – це література»* (Біографія Василя Стефаніка, 2021).

Я. Гоян вважає, що ці новели стали символічним і вічним пам'ятником *«молодому поколінню галичан, яке на початку двадцятого віку віддали себе на жертвний вівтар, щоб із їхнього священного вогню воскресла Україна»*(Гоян, 2003: 33).

Робота починалася з виразного читання тексту, словесно-образного малювання картин, що творила наша уява: *«цілий світ здурів»*, *«жерло себе залізо і камінь»*, *«коні розбивали людей і самих себе»* – виразні персоніфікації передають жахіття війни, що пронеслися галицькою землею.

У відтворених В. Стефаніком історичних подій курсанти знаходили паралелі з військовою агресією РФ проти України (*«– А кілька вони напсували народу! Аби де було: чи в місті, чи на дорозі, чи вже в своїм-таки селі, все чужі і чужі ми, і ніхто нам не дає віри.*

– Йй, чого ж ви хочете від них? Це ж не наше войсько. Вони такі, як у книжках писано здавна

або мальовано на образах, як вони ще наші були. А тепер вони московські. Де вони годні нам допомогти?»;

«Тепер сніг прикрив дорогу, але коли б не він, то ви би виділи, що всіми дорогами, по всьому селі розкинені наші книги з читалень. То, що бідний нарід встарав собі на науку для дітей, все то пішло під кінцькі копита»;

«– <...> ви наші, то рвете тіло нагайками, а другі забирають та вішають людей; мерці гойдаютьсьи лісами, аж дика звір утікає...»;

«– Хліб бери, а образ віддай мені, то моїх синів. Такі, як ви, здоймали його з-під образів, кинули до землі і казали мені толочити по нім. Я його сховала в пазуху, а вони кроїли тіло пугами, що й не пам'ятаю, коли пішли з хати» (Стефаник, 2022).

Новела «Марія» про героїв січових стрільців була написана В. Стефаником 1916 року, після 12-річної перерви в часи імперіалістичної війни і великих соціальних потрясіннь, розпаду Австро-Угорської імперії і народження радянської країни.

У новелі «Марія», зазначає Я. Гоян, В. Стефаник словом виписав щиру молитву за Україну, возвеличив земну матір Марію, вічну страдницю і захисницю України, і сотворив їй у слові пам'ятник, і підніс постать української жінки високо, аж до небес, щоби світ побачив і зрозумів, що подібної до неї не знайти по всій планеті, і написав душею одне слово – «Свята» (Гоян, 2003: 35).

Після знайомства з таким визнанням Я. Гояна читаємо текст новели з коментуванням, як фольклорні джерела сприяли створенню цього неперевершеного образу матері Марії. Рефреном, як у пісні, звучать слова: *«Марія сиділа на присні й шептала...»*, *«Сиділа на присні і нагадувала все минуле»*, шукаючи на дні душі скарби цілого свого життя, якими були для неї діти. Вони робили її красивішою і веселішою.

Читаємо і вслухаємося у поетичне Стефаникове слово про матір, що народила і виростила трьох синів – Івана, Андрія і Дмитра: *«Вона їх родила міцних і здорових, як ковбки (обрубки дерева); чим була грубіла, тим більше робила, по кожній дитині була все краща й веселіша; а молока – то мала такого, що могла дітей не плекати, а купати. І чоловіка мала дужого й милого, і маєток.*

То як, бувало, жнуть на ниві цілу ніч, як дзвонять до сну дітям серпами, що позаду них понакривані спали, то чого їй тоді було треба або чого боялася? Хіба, щоб зізда не впала дітям на голову; але вона була жвава така, що і зізду ймила би на кінчик серпа».

Готова була впіймати на кінчик серпа зірку, щоб не зашкодила дітям її, виростила, виучила. Попід мурами тримала разом із іншими матерями в долоні своє серце і «дули на них, аби не боліли», коли сини почали збиратися на війну. *«В місті зійшлося їх сила, паничі й прості хлопці.*

Хоругви й прапори шелестіли над ними і гримів спів про Україну».

Посивіла за одну ніч. «Сперла голову до стіни, сиве волосся вилискувало до сонця, як чепець із блискучого плуга; чорні очі відсували чоло вгору. Воно морщилося, тікало під залізний чепець від тих великих, нещасних очей...».

А ще недавно ходила визволяти їх із Львівської в'язниці, коли сини були арештовані – вони несли хоругви і йшли здобувати Україну : *«А як у Львові заперли їх до арешту за бунт, то сіла на колію, а та колія так бігла й летіла до синів, мовби там у машині, напереді, горіло її серце».*

Палкою материнською любов'ю, її силою тримається світ. Розуміємо, що автор творить узагальновальний образ матері Марії, яка віддала за волю України трьох синів і чоловіка, за допомогою виразних фольклорних засобів. Я. Гоян зауважує, що образ галицької селянки Марії, яка горне до серця портрет Т. Шевченка, «виростає у всеукраїнський символ і національну святиню, звертає наші погляди до Богородиці Марії, небесної заступниці нашої» (Гоян, 2003: 40).

Символічність образів не випадкова, адже українська система відображення світу є символічною. Вона належить до найдавніших і найбагатших систем традиційної культури на планеті. У фольклористиці розуміння символу та символіки, на думку вчених, має власну специфіку, адже фольклор – найбагатша універсальна художня система, вид мистецтва, де символи – основа і вершина, а водночас і спосіб творення цієї основи й спосіб досягнення вершини (Дмитренко, 2001: 217).

Фахівцями доведено, що символи набувають яскраво національного характеру, оскільки це зумовлено особливостями природного оточення, умовами життя народу. Саме в символах нерідко відбиваються народні традиції, звичаї, обряди, вірування, зрештою рівень національної свідомості. Словесна символіка народу виступає важливим чинником творення національно-культурної картини світу.

У художньому творі, прозовому і поетичному, символічні образи несуть певні ідеї, збуджують почуття, наштотвхують на певні думки, викликають асоціації, а все разом допомагає зрозуміти ідеї, що письменник вклав у ці образи-символи.

Працюючи над текстами новел, читачі не оминули своєю увагою образи сонця («...*пісня поміж блиск сонця на склі вийшла надвір*»), неба («*Те голосіння вплакується в небо*»), зірок («*Всі невиразні і таємні назви випрядуються з волосся звізд*», «*Дививси так дивно, начеб поправді на зорях бачив Україну*») – задивленість української душі в небесні світила як прикметної риси нашої національної психології, про що знаходимо твердження в працях О. Губка: «Психіка нашого народу завжди була щедро наснажена космічними й магічними елементами. Ментальність наших земляків, їхні пісні й думи були звернені до небес, до космічних світил – сонця, місяця, зірок, до туманності Чумацького Шляху. Навряд чи можна назвати ще таку потужну й історично тривку національну традицію магічного дійства цілого етносу» (Губко, 1993: 44).

Висновки. Дослідження фольклорних джерел творчості українських письменників – робота багатоаспектна. Нами були висвітлені деякі пошукові кроки, але загальний зміст дослідницької діяльності курсантів переконував, що вона вплинула на формування у них умінь і навичок у роботі над художнім текстом, критичними матеріалами, розвивала їхні творчі здібності, уміння критично мислити, аналізувати, порівнювати, виділяти головне з прочитаного, почутого; впливала на розвиток патріотичних почуттів. Все це виявилось і під час проведення круглого столу, де

звучали виступи про пісенний фольклор у житті і творчості Василя Стефаника, про особливості його новелістики, про життєві принципи письменника-патріота, який словом і ділом служив своєму народові, мріяв про возз'єднання з Великою Україною («*З цієї нашої могили будемо дивитися на велику могилу на Україні, щоби ми були всі одної мислі*»), – свої мрії вклав у уста старшого Маріїного сина, що, як і його брати й батько, без вагань віддали своє життя за незалежність України). Знаємо, що возз'єднання східних і західних земель України відбулося 1919 року, коли на велелюдному зібранні на Софійській площі у Києві 22 січня було проголошено Українську Народну Республіку. В. Стефаник бачив це на власні очі як делегат від галицької землі.

«*Читати Стефаника сьогодні – означає розбивати скам'янілі грудки землі, в які злиплися наші слова. Працювати з мовою та культурою так, як ти працюєш із землею: розрихлювати її, створюючи мікроскопічні канали для входження повітря і води. Не давати своїй мові та культурі вкритися шкаралупою, кригою, штукатуркою*» (Єрмоленко, 2021), – говорить сучасний філософ В. Єрмоленко, стверджуючи, що Стефаникові стосунки із землею особливі – еротичні, магічні, онтологічні. А це спонукає до подальших досліджень фольклорних джерел, зокрема образу землі в його творах як символу духовного всесвіту українського селянина й нині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біографія Василя Стефаника. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=338&page=2> (дата звернення: 12.01.2022).
2. Герасим Я. Етноестетика Василя Стефаника. URL: *Міфологія і фольклор*, 2008. 1. С. 63–67. : <http://publications.lnu.edu.ua/journals/index.php/mythology/article/view/852/847> (дата звернення: 12.01.2022)
3. Гнідан О.Д. Василь Стефаник. Життя і творчість: Посібник для вчителя. К. : Рад. шк., 1991. 222 с.
4. Гончар О. Відлито у вогнях душі (1971). URL: http://ukrlit.org/honchar_oles_terentiiovych/vidlyto_u_vohniakh_dushi (дата звернення: 22.01.2022).
5. Горковенко О. Пісня в оповіданнях Василя Стефаника. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20151206-pisnyya-opovidannayah-vasilya-stefanika> (дата звернення: 12.02.2022).
6. Гоян Я. Дорога: Літературний портрет Василя Стефаника. К. : Веселка, 2003. 70 с.
7. Губко О. Космічне й магічне. *Рідна школа*, 1993. 10. С. 43–46.
8. Дмитренко М. Українська фольклористика: історія, теорія, практика. К. : Ред. Часопису «Народознавство», 2001. 576 с.
9. Єрмоленко В. Чому нам потрібен Стефаник? URL: *Gazeta.ua*, 2021. 17 вересня. <https://gazeta.ua/columns/yermolenko> (дата звернення: 12.01.2022).
10. Павличко Д. Магістралями слова. К. : Радянський письменник, 1977. 311 с.
11. Погребенник В. Слово-зброя. Література у творчому набутку Романа Олійника-Рахманного. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Ковчег, 2003. 255с.
12. Стефаник В. Вона – земля. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=335> (дата звернення: 12.01.2022).
13. Стефаник В. Марія. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=338&page=2> (дата звернення: 12.01.2022).
14. Яценко М. Романтизм як художній напрям в українській літературі. *Українська мова і література в школі*, 1989. 2. С. 28–36.

REFERENCES

1. Biohrafia Vasylia Stefanyka. [Biography of Vasyl Stefanyk]. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=338&page=2> (data zvernennia: 12.01.2022) [in Ukrainian].
2. Herasym Ya. Etnoestetyka Vasylia Stefanyka. [Ethnoaesthetics of Vasyl Stefanyk]. Mifolohiia i folklor, 2008. 1. S. 63–67. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/journals/index.php/mythology/article/view/852/847> (data zvernennia: 12.01.2022). [in Ukrainian].
3. Hnidan O.D. Vasyl Stefanyk. Zhyttia i tvorchist: Posibnyk dlia vchytelia. [Vasil Stefanyk. Life and work: A guide for teachers]. K. : Rad. shk., 1991. 222 s. [in Ukrainian].
4. Honchar O. Vidlyto u vohniakh dushi (1971). [Cast in the fires of the soul]. URL: http://ukrlit.org/honchar_oles_terentiiovych/vidlyto_u_vohniakh_dushi (data zvernennia: 22.01.2022). [in Ukrainian].
5. Horkovenko O. Pisnia v opovidanniakh Vasylia Stefanyka. [A song in the stories of Vasyl Stefanyk]. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20151206-pisnya-v-opovidanniah-vasylia-stefanika> (data zvernennia: 12.02.2022). [in Ukrainian].
6. Hoian Ya. Doroha: Literaturnyi portret Vasylia Stefanyka. [Road: Literary portrait of Vasyl Stefanyk]. K. : Veselka, 2003. 70 s. [in Ukrainian].
7. Hubko O. Kosmichne y mahichne. [Cosmic and magical]. Ridna shkola, 1993. 10. S.43-46. [in Ukrainian].
8. Dmytrenko M. Ukrainska folklorystyka: istoriia, teoriia, praktyka. [Ukrainian folklore: history, theory, practice]. K. : Red. Chasopysu "Narodoznavstvo", 2001. 576 s. [in Ukrainian].
9. Iermolenko V. Chomu nam potriben Stefanyk? [Why do we need Stefanyk?]. Gazeta.ua, 2021. 17 veresnia. URL: <https://gazeta.ua/columns/yermolenko> (data zvernennia: 12.01.2022). [in Ukrainian].
10. Pavlychko D. Mahistraliamy slova. [Highways of the word]. K. : Radianskyi pysmennyk, 1977. 311 s. [in Ukrainian].
11. Pohrebennyk V. Slovo-zbroia. Literatura u tvorchomu nabutku Romana Oliinyka-Rakhmannoho. Navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv. [Word-weapon. Literature in the creative work of Roman Oliinyk-Rakhmanny. A textbook for students of higher educational institutions]. K.: Kovchek, 2003. 255 s. [in Ukrainian].
12. Stefanyk V. Vona – zemlia. [She is the earth]. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=335> (data zvernennia: 12.01.2022). [in Ukrainian].
13. Stefanyk V. Mariia. [Maria]. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=338&page=2> (data zvernennia: 12.01.2022). [in Ukrainian].
14. Iatsenko M. Romantyzm yak khudozhnii napriam v ukrainskii literaturi. [Romanticism as an artistic trend in Ukrainian literature]. Ukrainska mova i literatura v shkoli, 1989. 2. S. 28–36. [in Ukrainian].